

SIETZE NORDER

**DE WERELD
IN HET KLEIN**

**Wat eilanden ons vertellen over de
relatie tussen mens en natuur**

NOORDBOEK NATUUR

© Sietze Norder | uitgeverij Noordboek
Eerder verschenen bij Prometheus, 2021

Omslagontwerp: Mijke Wondergem
Boekverzorging: Elgraphic

ISBN 978 94 6471 274 2
NUR 410 | 922

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, Hellingbaas 1, 8401 JH Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

De uitgeverij stelt alles in het werk om op milieuvriendelijke en duurzame wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

INHOUD

Proloog	7
Inleiding	15
Deel 1. De schoonheid van patronen	
1 Proeftuinen van evolutie	33
2 De eilandparadox	52
3 Spelregels van de eilandbiogeografie	65
Deel 2. Reisverslagen	
4 Liftershandboek voor de wereld van eilanden	85
5 De eerste ontmoeting	109
6 Columbus en de Europacup	135
Deel 3. De aarde als archipel	
7 Eilandbiogeografie in het Antropoceen	159
8 Eilanden aan de horizon	185
Verantwoording	207
Illustratieverantwoording	218
Woord van dank	220
Register	222

PROLOOG

Een nacht in de zomer van 2010, op een stipje land in de Indische Oceaan. Na een paar maanden voorbereiding was ik geland op het eiland Mauritius. Het voelde alweer lang geleden dat ik 's avonds op Schiphol stond en afscheid nam van mijn vriendin. Ik blijf me erover verwonderen hoe snel je in een compleet andere wereld kunt zijn. Eén nacht vliegen: 10.000 kilometer, een vierde van de omtrek van de aarde. De piloot bleef zo lang mogelijk boven land alvorens de oversteek van bijna 2000 kilometer over de oceaan te maken. Die eerste nacht op het eiland lag ik in mijn korte broek en t-shirt op het strand. Voor mij lag een uitgestrekte oceaan. De dichtstbijzijnde eilanden, Rodrigues en Réunion, lagen een paar honderd kilometer verderop. In de verre omtrek was – los van de boeglampen van enkele vissersboten – geen licht te zien. De Melkweg daarentegen, recht boven mij, was een brede strook van licht. In mijn herinnering is het de meest heldere sterrenhemel die ik ooit heb gezien.

Liggend in het zand keek ik naar de sterren en de grote leegtes daartussen. Planeet aarde was ook zo'n klein stipje. Ik zag het reliëf van de maan en stelde me voor hoe iemand vanaf daar naar de aarde zou kijken. Ik moest denken aan de verhalen van astronauten waarvan ik als kind zo onder de indruk was. Zij zagen een klein bolletje omgeven door een

diepzwart heelal. Het water van de oceanen in donkerblauw en daarin, als bladeren op een waterplas, de continenten en de eilanden. Het landoppervlak in verschillende tinten groen en bruin. Bossen, landbouwvelden en steden. Witte langgerekte pluimen die daar ver boven voorbijdrijven. Zeven miljard mensen. Al die levens, vriendschappen en dromen zijn mogelijk dankzij de dampkring die ons scheidt van een uitgestrekt heelal.

Langs de sterrenhemel boven mij gleed soms op kilometers hoogte een knipperend lichtje voorbij. De piloot van een passagiersvliegtuig ontstak de zoeklichten en zette de daling in. Jaarlijks bezoeken een miljoen toeristen het eiland. Het merendeel wordt met een taxi van het vliegveld opgehaald om vervolgens een week in een all-inclusiveresort aan de kust te verblijven. Eén nacht in een hotel aan de kust stond gelijk aan een maand studiefinanciering. Voor de eerste nachten had ik vanuit Nederland een kamertje geboekt bij een hospita ergens in het binnenland, het was het goedkoopste wat ik kon vinden. In de drukte van de voorbereidingen van mijn veldwerk had ik niet goed opgelet waar de kamer precies was en had daarmee een klassieke fout gemaakt: ik had de afstanden op het eiland compleet onderschat. In de overgeschilderde tweedehands Eurolines-bussen was ik zo twee uur onderweg om ergens te komen. In de ochtend en aan het einde van de middag kon ik het sowieso wel vergeten, dan stond iedereen in de file op de enige snelweg van het eiland.

Via via ontmoette ik iemand wiens oom kamers verhuurde. Hij moest er wel bij zeggen dat het *unregistered* was. Toen ik voor het huis stond dacht ik: prima, ik red me wel. Maar eenmaal binnen wist ik dat ik het niet beter had kunnen treffen. De geur van eten kwam mij dansend op een reggaebeat

tegemeet. Achter dat onooglijke deurtje zat een tiental kamertjes verstopt, van elkaar gescheiden door flinterdunne wandjes. In mijn kamer stonden een bed, een kast en een bureau. Naast mij woonde een jongetje van vier samen met zijn ouders op 10 vierkante meter. Hij brabbelde tegen mij in het creools, waarvan ik niks begreep. Maar het gaf niet, we konden het goed vinden samen. Op een moment dat ik niet thuis was, had hij in mijn kamer braaf zitten tekenen, op mijn veldwerkkarten en in mijn notitieboek. 'Ik vond hem al zo lekker rustig,' zei zijn moeder. De volgende ochtend stond ze om halfacht voor mijn deur met een warme rijstschotel. De mooiste plek in het huis was de gedeelde keuken, het gasfornuis met aluminium pannen was Afrika in het klein. Mijn huisgenoten kwamen uit Burkina Faso, de Centraal-Afrikaanse Republiek, Benin en Rodrigues. Als iedereen na een dag werken thuiskwam verzamelden we ons rond het kleine tafeltje in de keuken: gebakken rijst, stoofpotjes van okra en tomaat.

Zodra ik de voordeur achter me dichttrok, liet ik Afrika achter me en wandelde ik India binnen: driekwart van de Mauritiaanse bevolking heeft Indiase wortels. Halverwege het zandpad richting de grote weg kocht ik een samosa bij een Indiaas eetkraampje. Door een vriend van de universiteit was ik uitgenodigd voor de traditioneel Indiase bruiloft van zijn broer. Mijn gestamel dat zijn broer mij helemaal niet kende werd niet begrepen: 'Natuurlijk vindt hij het geweldig als je komt!' Het hele feest zou vier dagen duren. Een neef van de bruidegom zou me ophalen in de buurt van het busstation. Ik had mezelf omschreven als een lange jongen met een zwart overhemd. Toen we elkaar na een halfuur heen en weer lopen over een bomvol busstation eindelijk vonden riep hij uit: 'Waarom zei je niet gewoon dat je wit was?'

Pas later, toen ik door een jongetje in een klein dorpje werd aangegaapt alsof ik een spook was, realiseerde ik me dat hij gelijk had. De bruiloft zelf stond garant voor urenlange onbegrijpelijke ceremonies, maar ik vond het geweldig. In mijn eerste jaren als student had ik in de zomervakanties wekenlang met de trein door Europa gereisd; nu zat ik een paar uur in de bus op een eiland zo groot als een Nederlandse provincie en zag ik de hele wereld.

Zo dicht bij de evenaar was er geen schemering, de nacht veranderde in enkele minuten in dag. Iedere ochtend, stipt om zes uur, kraaide de haan van de buurman en werd ook mijn buurjongetje wakker. Ik stroomde mee in het tropische ritme. Op het platte dak van ons huis, in de schaduw van de kleren die aan de waslijn te drogen hingen, genoot ik van mijn ontbijt. Twee wittebroodjes met boter en kaas en een kop koffie. Ik had graag een stevig volkorenbroodje gehad, maar dat was moeilijk te vinden. Mijn dagelijkse boodschappen haalde ik bij een klein winkeltje om de hoek gerund door een islamitische man; wanneer de minaretten opriepen voor gebed sloot hij even zijn winkel. De koffie had ik gehaald bij een grote shoppingmall in de buurt van hoofdstad Port Louis. De schappen waren volgestapeld met bewerkte producten vanuit de hele wereld: koffie uit Latijns-Amerika, en vooral heel veel producten uit Europa zoals een potje echte Italiaanse pesto uit Genua, weliswaar vele malen duurder dan in Nederland. Het viel me op dat vrijwel geen van de producten afkomstig was van Mauritius zelf.

In de grote supermarkt kon ik dus vrijwel alle producten krijgen die ook in Nederland in de schappen lagen. De afstand tussen het Italiaanse Genua en Nederland is een paar honderd kilometer, de potjes pesto rollen achter in een vrachtauto zo de Brennerpas over, maar Mauritius ligt mid-

den in de oceaan, bijna 2000 kilometer van het Afrikaanse continent. Als ik in Nederland in de supermarkt sta, kijk ik er bijna niet meer van op dat ik pesto kan kopen uit Italië, koffie uit Brazilië, en tomaten uit Spanje. Maar tijdens mijn verblijf op Mauritius werd ik me bewust van de enorme reis die mijn eten aflegt alvorens op mijn bord te belanden. Ook realiseerde ik me hoe sterk Mauritius voor het voeden van zijn burgers afhankelijk is van voedselimporten. Waarvan moesten de bakkers hun broden kneden als het vrachtschip met tarwebloem onderweg in de problemen kwam? Doordat ik omgeven was door honderden kilometers oceaan beseft ik pas de extreme mate waarin afstanden en geografische barrières werden opgeheven door een wereldomspannend netwerk van mensen en goederen. De historische verwevenheid van eilandsamenlevingen met hun lokale ecosysteem is steeds meer vervangen door een navelstreng van schepen en vliegtuigen.

1 Azoren	9 Hawaï
2 Banda-eilanden	10 Hispaniola
3 Borneo	11 Hunga Tonga-Hunga Ha'apai
4 Canarische Eilanden	12 Kaapverdië
5 Flores	13 Krakatau
6 Galápagoseilanden	14 Madagaskar
7 Golf van Guinee-eilanden	15 Madeira
8 Groenland	16 Mangaia

17 Mauritius	25 Sulawesi
18 Molukken	26 Sumatra
19 Nieuw-Guinea	27 Surtsey
20 Nieuw-Zeeland	28 Tasmanië
21 Paaseiland	29 Tristan da Cunha
22 Réunion	30 Wrangel
23 Rodrigues	
24 Samoa	

INLEIDING

MARE AUX SONGES

Een uur nadat ik geland ben op Mauritius, sta ik al tot mijn knieën in de zompige Mare aux Songes, een groot moeras in het zuidoosten van het eiland. Het regent zo hard dat het moeras en de tropische stortbui ongemerkt in elkaar overgaan. Maar zelfs deze hoosbui kan de glimlach niet van mijn gezicht wassen. Een paar meter voor mij uit loopt Kenneth Rijdsdijk, onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam en vooral bekend als ontdekker van een dodomassagraf. Kenneth laat mij het moeras zien waaruit hij in 2005 duizenden botten tevoorschijn haalde. Terwijl het water over de rand van mijn laarzen gutst baan ik me een weg door de begroeiing. Opeens blijft Kenneth staan. Aan zijn voeten is een kleine verhoging gebouwd, van boven afgesloten door twee luiken. Kenneth steekt de sleutel in het slot en opent het luik van de opgraving. Die is kleiner en minder diep dan ik had verwacht; lagen hier duizenden botten in? De ruimte in de aarde wordt aan alle zijden gestut, maar de onderkant is open. Door dit gat kijken we duizenden jaren terug in de tijd. Het moeras was ooit een zoetwatermeertje waar eilanddieren in grote getale naartoe kwamen om te drinken. Een extreem droge periode, zo'n 4200 jaar geleden, zorgde er